

УДК: 378.018.8:63(091)"18"

Ткаченко О. В.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦЯ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ХІХ СТОЛІТТЯ

На підставі аналізу архівних та літературних джерел здійснено теоретичний аналіз, а саме, простежено суть та шляхи реформування професійно-педагогічної підготовки фахівця аграрного профілю в системі вищої аграрної освіти України протягом ХІХ ст. При дослідженні зазначеної проблеми, обґрунтовано необхідність даної підготовки кадрів для нових організаційно-виробничих структур у сільському господарстві, які виникли у процесі реформування агропромислового комплексу. Вивчено структуру, механізм становлення, а також чинники й особливості функціонування аграрної освіти. Історико-педагогічний аналіз розвитку сільськогосподарської освіти ХІХ ст. дозволив встановити ініціативу запровадження системи професійно-педагогічної підготовки фахівців агрономічного профілю.

Ключові слова: аграрна (сільськогосподарська) освіта, фахівець аграрного профілю, агроном-дослідник, професійно-педагогічна підготовка, історичний аналіз.

Постановка проблеми. Одним із важливих факторів, що характеризує соціальний прогрес суспільства, є процес передачі досвіду від одного покоління до іншого, тобто підготовка професійних кадрів. Соціальним інститутом суспільства, що підтримує і відновлює кваліфіковану підготовку підростаючого покоління, є система освіти, зокрема її складова – професійна освіта. Соціально-економічні зміни в усіх сферах суспільного життя, в тому числі аграрної, обумовлюють потребу в створенні сучасної системи професійної освіти. Перехід до ринкових відносин, розвиток різних форм господарювання вимагає пошуку нетрадиційних підходів до організації навчання й виховання. З огляду на це, вивчаючи професійно-педагогічну підготовку агронома-дослідника, доцільним було б звернутися до напрацювань попередніх поколінь, адже історія аграрної (сільськогосподарської) освіти має достатньо цінний теоретичний та науково-практичний досвід.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема аграрної освіти вперше як самостійна тема почала розроблятися з 70–80-х років ХІХ ст. Серед перших, хто звернувся до цієї теми були такі дослідники, як: М. Боровський, М. Вавилов, Б. Греков, Г. Гумілевський, В. Калініченко, В. Марчук, І. Міклашевський, І. Мещерський, П. Панченко, Д. Рибченко, М. Сурін, В. Чалий, С. Щусев та ін.. До загальних питань розвитку вищої освіти, еволюції форм і методів навчання, зокрема й у навчальному процесі аграрних вищих навчальних закладів, зверталися у своїх дослідженнях С. Архангельський, В. Елютін, Г. Гатліх, К. Іванович та ін. Історико-педагогічний аспект професійної підготовки фахівців аграрного (сільськогосподарського) профілю висвітлено в роботах Т. Іщенко, В. Лозовецької, П. Лузана, В. Мозгового, В. Свистун та ін.

Дослідження наукових праць названих вище науковців зорінтував нас на проведення історичного аналізу професійно-педагогічної підготовки аграріїв у ХІХ столітті та становлення у ті часи саме аграрної освіти.

Отже, **метою статті** є здійснення теоретичного аналізу реформування професійно-педагогічної підготовки фахівця аграрного профілю в системі вищої аграрної освіти України протягом ХІХ ст.

Виклад основного матеріалу. Значущими в перспективі розвитку агрономічної освіти є скасування кріпацтва та проведення аграрної реформи.

Найперші посилання щодо агрономічної освіти та поширення відповідних агрономічних знань, стосуються першої на той час школи практичного землеробства, відкритої у с. Богоявленське поблизу м. Миколаєва. На цей факт звертають увагу В. Володін [9] і В. Мозговий [3]. Останній, аналізуючи історію створення цього навчального закладу, наголошує на тому, що "...Григорію Потьомкіну потрібні були люди освічені в землевпорядкуванні для заселення нових земель на степових просторах необробленої землі, на яких господарювали вільні хлібороби, а тому, у 1790 р. в селі Богоявленське (в радянські часи – Жовтневе, нині – Корабельний район м. Миколаєва) було відкрито першу практичну школу землеробства для селян-переселенців. Здійснював керівництво цією школою професор землеробства Михайло Єгорович Ліванов" [3, с. 23].

Однак цінним для нашого дослідження виявилось детальне опрацювання книги М. Ліванова "О земледелии, скотоводстве и птицеводстве", яка вийшла друком у м. Миколаєві в 1799 р. У першій

частині цього практико-орієнтованого видання автор наголошує на значущості дослідної роботи в сільськогосподарському виробництві, зазначаючи, що "Земледельіе такъ какъ и другія науки, раздѣляется на умозрительное и дѣлопроизводное. Черезъ умозрительное земледельіе разумѣется искусство извлекать по основательнымъ причинамъ ближайшія слѣдствія изъ учененныхъ многократно опытовъ" [2, с. 22]. Саме цей факт свідчить про важливість дослідної роботи в агрономічній справі та започаткування процесу практичного навчання агрономів-дослідників – знавців землеробської справи. Про професійно-педагогічну підготовку фахівців здатних до організації відповідного процесу, мова не йдеться. Однак відпрацювання певних теоретичних підходів, методичної основи агрономічної освіти (підручники, сільськогосподарські календарі) починає формувати відповідний напрям галузевої сільськогосподарської освіти – підготовку агрономів-дослідників.

Аналізуючи ретроспективу сільськогосподарської освіти, варто звернути увагу на постаті великих учених, просвітителів, агрономів-дослідників початку XIX століття – А. Болотова та М. Павлова. Так, професійна діяльність А. Болотова безпосередньо була пов'язана з агрономічною наукою. Досліджуючи життєвий, професійний і творчий шлях науковця, В.В. Володін констатує: "...Андрій Тимофійович – батько російської агрономії, автор ідеї семипілля, у подальшому сівозміна (курсив мій – Ткаченко О.), садівник, ботанік, економіст-аграрник, видатний просвітитель, автор перших російських журналів "Сельской житель, экономическое Въ пользу деревенскихъ жителей служащее издание" та "Экономический магазин" [9, с. 11]. Цінним для нашого дослідження є посилання на підтвердження педагогічної роботи науковця, зокрема видання педагогічної праці "Дитяча філософія".

Не менш важливою для агрономічної науки є постать професора М. Павлова. В історико-публіцистичному виданні "Сеятели и хранители" зазначено, що "...професор Московського університету – Михайло Григорович Павлов у 1825 році очолив дослідне господарство на Бутирському хуторі на околицях Москви, у якому ставилися досліди з сівозміни" [9, с. 176]. У довідках, що збереглися до цього часу, наявний факт участі значної кількості учнів Землеробської школи на Бутирському хуторі в дослідній перевірці теоретичних положень професора М. Павлова. Надалі, аналізуючи педагогічну практику професора, нами було з'ясовано, що випускники Землеробської школи Павлова роз'їхалися по всій Росії та продовжували справу свого вчителя – проводили досліди в агрономії, відкривали агрономічні школи. Так, виникли "Петербурзька школа сільського господарства та гірськозаводських наук", та "Омська військова школа". Узагальнюючи професійно-педагогічну діяльність вказаних навчальних закладів, В. Володін наголошує на тому, що "Учні М. Павлова в 1828 році на Омському дослідному хуторі стали першими вчителями-агрономами в Сибіру" [9, с. 184]. Надалі автор робить висновок, у якому наголошує, що "Бутирський та Омський хутори – це дві перших науково-дослідні, сільськогосподарські установи, що підтримували зв'язок один із одним" [9, с. 184]. Цей факт свідчить про перші прояви поширення професійно-педагогічних знань в агрономічній освіті та формування певних уявлень про систему підготовки агрономів-дослідників.

Популяризація та підтримка сільського господарства на державному рівні сприяла відкриттю мережі сільськогосподарських шкіл. Так, у "Збірнику відомостей з сільськогосподарської освіти" [5] наведено низку документів щодо упорядкування нижчих сільськогосподарських шкіл на території Російської Імперії. Однак привабливим для нашого дослідження є розподіл на розряди учнів таких шкіл. Детальний аналіз нормативних положень діяльності зазначених вище шкіл дав можливість встановити, що "Другий розряд вихованців сільськогосподарських шкіл передбачав підготовку практичних агрономів із більш розповсюдженими знаннями щодо управління сільським господарством за власним планом" [5, с. 2]. Таке формулювання передбачало проведення відповідної дослідної роботи за власним вибором та з урахуванням певних природно-географічних й економічних можливостей регіону.

Подальший аналіз нормативно-правового забезпечення щодо функціонування сільськогосподарських шкіл надав можливість дослідити "Звід Законів", ц яких регламентовано діяльність педагогічних кадрів зазначених вище типів навчальних закладів. У "Збірнику відомостей з сільськогосподарської освіти" № 3 зазначено, що "...учителів математики, суспільних наук, лісоводства, сільського господарства прирівняти в правах професійної діяльності до учителів гімназій" [7, с. 66]. Така позиція підтверджує усвідомлення державними органами управління Народною Освітою значущості професійно-педагогічної підготовки фахівців для сільськогосподарської освіти.

Таким чином, узагальнюючи проведений аналіз професійно-педагогічної підготовки агрономів-дослідників на дореформеному етапі розвитку сільськогосподарської освіти, можемо констатувати, що вищевказаний процес став вимогою економічного розвитку тогочасної держави – Російської Імперії. Однак практична орієнтованість професійної підготовки агрономів-дослідників не сприяла створенню відповідної системи професійної освіти, що мало негативний вплив на розвиток відповідних педагогічних підходів у передачі цих знань. Ситуація докорінно почала змінюватися після реформ 1861 року.

Досліджуючи розвиток агрономічної освіти, В. Мацкевич констатує, що "В 1865 році відкрита Петровська землеробська та лісова академія, що в подальшому стала центром розвитку агрономії та підготовки агрономічних кадрів" [8, с. 109].

З 1873 по 1876 роки в Російській Імперії активно відкриваються нижчі сільськогосподарські школи. У "Збірнику відомостей з сільськогосподарської освіти", присвяченому жіночій освіті, наголошено на тому, що "В 1897 році питання сільськогосподарської освіти розглядалося з двох позицій: перша – професійне навчання та підготовка спеціалістів-техніків із сільського господарства; друга – розповсюдження сільськогосподарських знань серед різних верств населення" [6, с. 11]. Також у збірнику зазначено, що "...поряд із змішаними сільськогосподарськими школами успішно функціонували й суто жіночі сільськогосподарські школи" [6, с. 11].

Обґрунтовуючи фахове навчання в системі безперервної аграрної освіти, Т. Іщенко звертає увагу на існування нижчих сільськогосподарських шкіл вівчарства, молочного господарства, борошномолів на українських землях, що входили до Російської Імперії. Також відкриваються земські сільськогосподарські училища, метою яких було підготовка досвідчених польових робітників.

Підтвердження цим фактам є також і в "Сільськогосподарській енциклопедії" за загальною редакцією В. Мацкевича. В енциклопедичному виданні зазначено, що "1884 року організовано Полтавське дослідне поле, потім Херсонське (1889 р.), Одеське, Донське, Таганрозьке та Лохвицьке дослідні поля (1894 р.), Вятська, Іванівська (1895 р.) та Безенчуцька (1903 р.) дослідні станції" [8, с. 108]. Надалі наголошено, що завдяки такому підходу щодо організації сільськогосподарської освіти "...до початку першої світової війни в Росії було близько 130 дослідних станцій та полів, на яких вивчали та розробляли нові прийоми обробітку ґрунту, сівозміни, агротехніку окремих культур" [8, с. 108].

Аналогічний підхід до історії вітчизняної сільськогосподарської освіти простежується і в роботі Д. Рибченка. Досліджуючи становлення сільськогосподарської освіти в контексті всесвітньої історії автор зазначає, що "На сучасних українських територіях на початку ХІХ століття вищі заклади загальної освіти були створені спочатку в Харкові, потім у Києві, Одесі та Катеринославі, де на відповідних кафедрах розвивалась сільськогосподарська наука, і тільки у 1898 році у Київському політехнічному інституті відкрите спеціальне сільськогосподарське відділення" [4, с. 1].

Така мережа сільськогосподарських навчальних закладів (нижчі с.-г. школи, сільськогосподарські школи, земельні училища) актуалізувала питання підготовки педагогічних кадрів для реалізації відповідної галузевої освіти. Так, "Статутом приватного земельного училища В. Пермінова" в м. Києві передбачено, що "До педагогічної підготовки допускаються особи, що закінчили повний курс Київського Земельного училища і які отримали право тримати іспити в Курському й Полтавському земельних училищах" [1, с. 7].

Поширенню сільськогосподарських знань серед широких верств населення сприяли фахові періодичні видання, а саме: "Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию", "Сельскохозяйственный промысел в России" [5; 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи аналіз історичного розвитку професійно-педагогічної підготовки фахівців аграрного профілю та становлення сільськогосподарської освіти ХІХ ст., зазначимо, що система аграрної освіти зробила значний крок до професійно-педагогічного удосконалення наукових та учительських кадрів: встановлено, що сільськогосподарська освіта у своєму історичному розвитку як в реалізації наукового, так і практичного аспектів, ініціювала запровадження системи професійно-педагогічної підготовки фахівців агрономічного профілю; а детальний аналіз автентичних першоджерел дозволив виявити підходи щодо реалізації програми професійно-педагогічної підготовки фахівців агрономічного профілю, які базувалися на наскрізному введенні психолого-педагогічних дисциплін у систему агрономічної освіти.

Використані джерела

1. Киевское земельное училище В. В. Перминова: С правами правительства землемерных училищ типа 26-го апреля 1909 года. – К.: Лито-тип. И. Крыжановского, 1911. – 24 с.
2. Ливанов М. Е. О земледелии, скотоводстве и птицеводстве: сочинение Профессора Земледелия Коллежского Ассесора Михайла Ливанова. Въ Николаевъ въ Типографіи Черноморскаго Штурманскаго Училища 1799 года. – 203 с.
3. Мозговий В. Л. Формування готовності до педагогічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів аграрного профілю: дис. на здобуття наук. ступеня к пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / В.Л. Мозговий. – К., 2010. – 313 с.
4. Рибченко Д. В. Становлення сільськогосподарської освіти в контексті всесвітньої історії [Електронний ресурс] / Д. В. Рибченко // Історія науки і біографістика. – 2006. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/E-Journals/INB/2006-1/06rdvkvi.html>.
5. Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию / М.З. и Г.И. Департамент Земледелия. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1898 – Вып. 7: Распоряжение по сельскохозяйственным учебным заведениям: За время 1865 – 1901 гг. – 1901. – XXIV, 796 с.

6. Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию / М. З. и Г.И., Департамент Земледелия. – СПб: Тип. В. Деманова, 1898. – Вып. 1: Женское образование. – 1898. – XXIV, 335 с.
7. Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию / М.З. и Г.И., Департамент Земледелия. – СПб.: Тип. В. Киришбаума, 1900. – Вып. 3: Постановление по сельскохозяйственным учебным заведениям: За время 1836–1899 гг. – 1900. – XXII, 415, 86 с.
8. Сельскохозяйственная энциклопедия. Глав. ред. : В. В. Мацкевич и П. П. Лобанов. Изд. 4-е, переработ. и доп. [Т.] 1. – М.: "Сов. энциклопедия", 1969.
9. Сеятели и хранители: очерки об известных агрономах, почвоведрах, генетиках, экономистах аграрниках: отр. из документов, науч. ст. воспоминаний: в 2 кн. / [сост. В. В. Володин]. – М. : Современник, 1992. – Кн. 1. – 1992. – 415 с.

Tkachenko O.

VOCATIONAL AND EDUCATIONAL TRAINING SPECIALIST OF THE AGRICULTURAL PROFILE: HISTORICAL ANALYSIS OF THE NINETEENTH CENTURY

Today in Ukraine due to the socio-economic development are increasing demands on the quality of agricultural education. Therefore, due to the goals and needs of the industry, they necessitate further improvement of forms and methods of professional training. A reform in any direction of vocational education and its improvement only yield positive results when they are carried out based on the patterns inherent in the educational process. However, the educational process is one of the main manifestations of social relations and, therefore, this process is influenced by any social relations with their numerous contradictions. Also one of the important factors that characterize the social progress of society, is the transfer of experience from one generation to another, ie training of professional personnel. Social institutions of society that supports and restores the professional training of the younger generation, is the education system, including its components – vocational education. Socio-economic changes in all spheres of public life, including agricultural, determine the need for a modern system of vocational education. The transition to a market economy, the development of various forms requires finding non-traditional approaches to training and education. In view of this, learning and teaching professionally trained agronomist and researcher, it would be appropriate to refer to the developments of previous generations, because the history of agrarian (agricultural) education is valuable enough theoretical, scientific and practical experience.

Therefore, based on the analysis of archival and literature the theoretical analysis, namely, traced the essence and ways of reforming vocational agricultural teacher training specialist profile in higher agricultural education Ukraine during the nineteenth century. In the study of the problem, the necessity of training for new organizational structures in production agriculture that emerged in the process of reforming agriculture. The structure, formation mechanism and the factors and peculiarities of agricultural education. Historical and pedagogical analysis of agricultural education nineteenth century. revealed the initiative of introducing a system of vocational and educational training specialists agronomic profile.

Key words: *agrarian (agricultural) education, agricultural expert profile, a research agronomist, vocational and educational training, historical analysis.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016 р.